

the use of corpus for educational purposes. Definitions of such terms as corpus linguistics, corpus are considered. The article outlines main problems and goals of corpus linguistics. The characteristics of corpora and the impact of the emergence of electronic corpus for further development of linguistic research are described. Special attention is given to the description of corpora that were created beginning with corpus linguistics establishment. Today electronic corpora are an integral part of linguistic research, as allow exploring large amounts of information to obtain accurate data and use corpora for educational purposes. At the present stage of linguistic research corpora have become an integral part of many branches of linguistics and related disciplines.

Key words: corpus linguistics, corpus, generative grammar, annotation, concordance.

Стаття надійшла до редколегії
04.04.2014 р.

УДК 811.111'374.822

**Євгенія Гороть,
Леся Малімон**

Лексикографічна концепція «Англо-українського словника для англомовних студентів-іноземців»

У статті здійснено аналіз принципів укладання навчального «Англо-українського словника для англомовних студентів-іноземців». Проаналізовано семантичні парадигми слів і принципи їх лексикографічної репрезентації. Обґрунтовано необхідність урахування традиційних лінгвістичних та лексикографічних підходів національного мовознавства до граматичного опису слова й одночасно акцентовано на особливостях навчальної лексикографії, яка ґрунтується на неспоріднених мовах. У таких випадках лінгвістична компетентність лексикографа поєднується з дидактичною доцільністю й ефективністю навчання, які мотивуються рівнем знання мови та ментальністю користувачів словника. Вищезазначені принципи визначили критерії відбору реєстрових слів. Основний принцип відбору – частотність цих слів у мовленні. Проаналізовано особливості лексикографічного опису іменника, дієслова й прикметника. Такий підхід лексикографічного опису одиниць мови уможливить укладання навчального «Англо-українського словника для англомовних студентів-іноземців», які починають вивчати українську мову як іноземну.

Ключові слова: словник, функції словника, призначення словника, навчальний словник, авторська лексикографічна модель словника.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасна міжкультурна комунікація вимагає адекватних часові джерел інформації та способів її передачі. Традиційно інформаційні потоки реалізуються в мові, оскільки саме слово як онтологічна константа цивілізації дає змогу пізнати людину й вербалізовий простір різних народів. Цьому сприяє, передусім, створення словників, які акумулюють духовний досвід і знання.

Аналіз досліджуваної проблеми. Процес укладання словників – один із найстаріших видів філологічної діяльності людства, проте вдосконалення змісту, структури, механізмів укладання лексикографічних праць триває, оскільки кожне покоління користувачів висуває свої вимоги до укладання словників, щоб пристосувати їх до своїх умов життя та спілкування. Мова, як відомо – дієвий засіб міжособистісної, міждержавної, політичної й ділової комунікації, а тому проблема поєднання теоретичних висновків науковців із практикою укладання лексикографічних довідників із метою вдосконалення їх внутрішньої будови не втрачає своєї важливості.

Слово, відображаючи одиничне явище дійсності, є багатогранним феноменом, його можна розглядати з різних боків. Опис слова в словниковій статті індивідуалізований, специфічний, залежний від певних факторів, головні з яких – предметна, адресна й дескриптивна орієнтація словника, його призначення та функція. Вибираючи аспекти слова, що будуть представлені в словнику, а також стиль їх репрезентації, передусім мають бути визначені *тип, функції й призначення* словника.

На сьогодні в Україні видано велику кількість двомовних словників, що засвідчує активність вітчизняних мовознавців-лексикографів, зорієнтованих на активізацію міжнародних відносин. Біль-

шість цих праць призначена для українців, котрі вивчають іноземні мови, а отже, в українській лінгвістиці активно досліджуються питання про укладання та користування словниками іноземних мов для українців (див., наприклад, лексикографічні праці В. Дайнеко, В. Карабана, Б. Бабак, Л. Гриднєв, Я. Дибчинської, О. Нужиної, Л. Пелепейченко й ін.).

Серед словників української мови як іноземної, призначених передусім для неслов'янських студентів, таких лексикографічних довідників, по-перше, значно менше, по-друге, вони не завжди достатньою мірою обґрунтовані та концептуалізовані стосовно теорії лексикографії. На нашу думку, таке питання досить гостро стоїть у сучасному мовознавстві, оскільки без теоретичного обґрунтування навряд чи укладаються якісні словники.

Причинами вищевказаних проблем можна вважати такі [2]:

1) автори-лексикографи інколи не керуються у своїй роботі системними принципами укладання словників і не передбачають різних комунікативних потреб, які виникають у процесі вивчення української мови;

2) дослідження української мови як іноземної, на жаль, ще не набрали активного розвитку в інших державах;

3) не встановлено основних критеріїв та моделей щодо словника української мови для іноземців;

4) унаслідок екстралінгвальних причин обмежено можливість брати до уваги попередні типи словників при укладанні нового типу лексикографічного видання.

На нашу думку, до вищеназваних причин варто додати також те, що принципи укладання словника для іноземних користувачів повинні ґрунтуватися й узгоджуватися з принципами викладання української мови як іноземної, які, на жаль, ще недостатньо аргументовані й розроблені. Хоча щодо цього останнім часом зроблено немало (цю проблему вивчають О. Адаменко, Н. Булгакова, С. Варавва, З. Куньч, М. Луцюк, Д. Мазурика, З. Партико, А. Середницька, І. Сладких, О. Туркевич), проте дослідження моделі словника української мови для іноземців поки що не виконане в необхідному для лексикографів обсязі: ще й досі немає жодної монографії з цієї важливої мовознавчої проблеми.

Принцип укладання двомовного словника української мови для іноземців має не тільки спеціальну, а й загальну лексикографічну предметність. Відомо, що питання щодо теоретичних засад двомовного словника вперше порушив Л. Щерба у Передмові до «Русско-французского словаря» (1939 р.). Якщо спочатку двомовні словники передавали лише еквіваленти до слів вихідної мови, то сучасні словники прагнуть фіксувати або всю можливу, або дібрану відповідно до комунікативних завдань найважливішу інформацію (див. роботи Ю. Апресяна, О. Ахманової, В. Беркова, В. Гака, В. Дубічинського, Ю. Караулова, В. Морковкіна та ін.).

Більшість двомовних словників для користувачів-іноземців належать до навчальних словників. На сучасному етапі розвитку лексикографії питання навчального словника обговорюється дуже активно. Думки вчених різняться. Зокрема, в англійській лексикографії під навчальним словником розуміють переважно одномовне видання (Б. Аткінс, П. Богаардс, М. Джейн, Р. Ілсон, П. Стревенс та ін.). У слов'янській лінгвістиці кількість мов у словнику не вважається суттєвим критерієм для визначення типу словника (Л. Новіков, П. Денисов, В. Колобаєв, В. Перебийніс). Нещодавно в навчальній лексикографії з'явився новий тип словника – напівдвомовний словник (Г. Джеймс, В. Цаконна, Ю. Чен), що свідчить про результативність і нестандартність пошуку лінгвістів у царині лексикографії. Спостерігається також нова тенденція, коли навчальним вважається будь-який із дидактичного погляду системно побудований словник, призначений для іноземців (В. Морковкін, Р. Гартманн, К. Накао, К. Чуджо, Н. Харма та ін.). Такий підхід дає змогу включити до аналізованого поняття зовсім різні, навіть ще не реалізовані види словників, і, найголовніше, зосередити увагу дослідників на якості словника, оскільки більше не потрібно дискутувати на тему, що таке навчальний словник.

Оскільки іноземці, зазвичай, не володіють ні граматичним, ні орфоепічним знанням української мови, потрібно, на наше переконання, аргументувати методи опису словникової інформації. Наявні лексикографічні праці, хоча й призначені для іноземців, за зразок мають словники української мови, призначені для українців, або просто ігнорують потребу в мотивації специфіки словників для іноземців. Звідси постає необхідність розробки специфічних моделей опису особливостей морфологічного, орфоепічного, синтаксичного лексикографічного матеріалу в такому словнику.

Мета нашої лексикографічної праці – обґрунтування лексикографічних засад укладання й створення адекватної моделі навчального «Англо-українського словника для іноземців» з урахуванням досягнень сучасної української та світової лексикографічної теорії.

Для досягнення цієї мети, на думку авторського колективу, основні **завдання** полягають у тому, щоб:

- визначити специфіку «Англо-українського словника для англомовних користувачів-іноземців»;
- обґрунтувати основні принципи та засади укладання навчального двомовного «Англо-українського словника...» як лексикографічної репрезентації системи української мови;
- запропонувати лінгвістично й дидактично аргументовані способи подання інформації в авторській моделі словника;
- знайти адекватний комунікативному завданню спосіб подання мовознавчої інформації в словникових статтях;
- визначити культурологічну та прагматичну перспективу функціонування англо-українського словника навчального типу для англомовних студентів-іноземців.

Об’єкт дослідження – концептуалізована теорія й авторська лексикографічна модель навчального «Англо-українського словника для англомовних користувачів-іноземців».

Предмет дослідження – принципи та спосіб укладання навчального «Англо-українського словника для іноземців», розробка критеріїв лексикографічної статті, її компонентного складу й лінгвістичне коментування матеріалу, включаючи інформацію про морфологічну, орфоепічну, семантичну та синтаксичну інтерпретацію реєстрового слова.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Вихідним реєстром словника слугує перелік реєстрових слів, поданих у словнику Longman Communication 3000. На думку укладачів цього словника, виокремлені 3000 англійських слів є найчастотніші в сучасній англійській мові. Вони складають ядро словникового запасу мови й віддзеркалюють 86 % слововживань.

Опис семантичної структури вихідних реєстрових слів ґрунтується на засадах, розроблених й описаних у найпоширеніших підручниках, навчальних посібниках і дидактичних джерелах з української мови для іноземців [1; 3; 4] та словниках, зокрема послідовність інформації й скорочення запозичені зі словника, укладеного В. Нінювським [5] (див. табл. 1 та зразок словникової статті дієслова).

Таблиця 1

Опис семантичної структури вихідних реєстрових слів (зразок словникової статті дієслова)

Abbreviation	English	Ukrainian	Abbreviation	English	Ukrainian
<i>prt</i>	<i>present tense</i>	<i>теперішній час</i>	<i>vt</i>	<i>transitive verb</i>	<i>перехідне дієслово</i>
<i>pt</i>	<i>past tense</i>	<i>минулий час</i>	<i>vi</i>	<i>intransitive verb</i>	<i>неперехідне дієслово</i>
<i>pprf</i>	<i>past perfect tense</i>	<i>давноминулий час</i>	<i>1s</i>	<i>the 1st person singular</i>	<i>перша особа одн.</i>
<i>ft</i>	<i>future tense</i>	<i>майбутній час</i>	<i>2s</i>	<i>the 2nd person singular</i>	<i>друга особа одн.</i>
<i>fts</i>	<i>future tense singular</i>	<i>майбутній час одна</i>	<i>3s</i>	<i>the 3rd person singular</i>	<i>третья особа одн.</i>
<i>ft pl</i>	<i>future tense plural</i>	<i>майбутній час множина</i>	<i>1pl</i>	<i>the 1st person plural</i>	<i>перша особа мн.</i>
<i>Im</i>	<i>imperfective aspect</i>	<i>недоконаний вид</i>	<i>2pl</i>	<i>the 2nd person plural</i>	<i>друга особа мн.</i>
<i>P</i>	<i>perfective aspect</i>	<i>доконаний вид</i>	<i>3pl</i>	<i>the 3rd person plural</i>	<i>третья особа мн.</i>
<i>Imp</i>	<i>Imperative mood</i>	<i>наказовий спосіб</i>			

Наведемо приклад словникової статті дієслова:

wad vt Im I набив|ати, набити (*ватною тощо*); **prt:** 1s –ваю, 2s –ваєш, 3s –ває; 1pl –ваємо, 2pl –ваєте, 3pl –вають; **pt:** 1s m –вав, 1s f –вала, 2s m –вав, 2s f –вала, 3s m –вав, 3s f –вала, 3s n –вало; 1pl, 2pl, 3pl –вали; **ft:** 1s –ватиму/буду набивати, 2s –ватимеш/будеш набивати, 3s –ватиме/буде набивати; 1pl –ватимемо/будемо набивати, 2pl –ватимете/будете набивати, 3pl –ватимуть/будуть набивати; **imp:** 2s –вай!; 2pl –вайте! 1pl –ваймо!

waddle *vi Im II ход|ити (перевальцем)*; **prt**: 1s –джу, 2s –диш, 3s –дить; 1pl –димо, 2pl –дите, 3pl –дять; **pt**: 1s m –див, 1s f –дила, 2s m –див, 2s f –дила, 3s m –див, 3s f –дила, 3s n –дило; 1pl, 2pl, 3pl –дили; **ft**: 1s – піду, 2s – підеш, 3s – піде; 1pl – підемо, 2pl – підете, 3pl – підуть; **imp**: 2s – іди!; 2pl – ідіть! 1pl – ідімо!

wander 1. брод|ити vi Im II; **prt**: 1s –джу, 2s –диш, 3s –дить; 1pl –димо, 2pl –дите, 3pl –дять; **pt**: 1s m –див, 1s f –дила, 2s m –див, 2s f –дила, 3s m –див, 3s f –дила, 3s n –дило; 1pl, 2pl, 3pl –дили; **ft**: 1s –дитиму/буду –дити, 2s –дитимеш/будеш –дити, 3s –дитиме/буде –дити; 1pl –дитимемо/будемо –дити, 2pl –дитимете/будете –дити, 3pl –дитимуть/будуть –дити; **imp**: 2s –ди!; 2pl –діть!; 1pl –імо!; **to ~ up and down** бродити сюди-туди; **2. блук|ати vi Im I**; **prt**: 1s –каю, 2s –каєш, 3s –кає; 1pl –каємо, 2pl –каєте, 3pl –кають; **pt**: 1s m –кав, 1s f –кала, 2s m –кав, 2s f –кала, 3s m –кав, 3s f –кала, 3s n –кало; 1pl, 2pl, 3pl –кали; **ft**: 1s –катимемо/будемо –кати, 2s –катимете/будете –кати, 3s –катиме/буде –кати; 1pl –катимемо/будемо –кати, 2pl –катимете/будете –кати, 3pl –катимуть/будуть –кати; **imp**: 2s –кай!; 2pl –кайте!; 1s –каймо!; **3. мандр|увати vi Im I**; **prt**: 1s –рую, 2s –руєш, 3s –рує; 1pl –руємо, 2pl –руєте, 3pl –рують; **pt**: 1s m –рував, 1s f –рувала, 2s m –дрував, 2s f –друвала, 3s m –дрував, 3s f –друвала, 3s n –друвало; 1pl, 2pl, 3pl –дрували; **ft**: 1s –друватиму/буду –друвати, 2s –друватимеш/будеш –друвати, 3s –друватиме/буде –друвати; 1pl –друватимемо/будемо –друвати, 2pl –друватимете/будете –друвати, 3pl –друватимуть/будуть –друвати; **imp**: 2s –друй!; 2pl –друйте!; 1pl –друймо!; **to ~ about/through/over the world** мандрувати по всьому світу; **4. відхилитися (від курсу, стежки; теми) vi P I**; **pt**: 1s m –хилився, 1s f –хилилася, 2s m –хилився, 2s f –хилилася, 3s m –хилився, 3s f –хилилася, 3s n –хилилося; 1pl, 2pl, 3pl –хилилися; **ft**: 1s –хилюся, 2s –хилишся, 3s –хилиться; 1pl –хилимося, 2pl –хилитесь, 3pl –хиляться.

Як бачимо, у словниковій статті передусім подано інформацію про перехідність (*vt*) / неперехідність (*vi*) дієслова, указано дієвідміну (*I* чи *II*). Якщо дієслово багатозначне, то значення відокремлюються арабськими цифрами жирним шрифтом. У межах кожного значення подано особові закінчення дієслова в теперішньому (**prt**), минулому (**pt**) й майбутньому часах (**ft**) та форму наказового способу (**imp**) для другої особи однини, другої особи множини й першої особи однини. Після подачі особових закінчень ідуть вільні та усталені словосполучення, якщо вони є (усталені словосполучення відокремлені ромбом (♦)).

У словниковій статті іменника вказано рід: чоловічий (*m*), жіночий (*f*), середній (*n*), закінчення у родовому, давальному, знахідному, орудному, місцевому та кличному відмінках. Після подачі відмінкових закінчень, як і в попередньому випадку, подано вільні й усталені словосполучення, якщо вони є (див. табл. 2 та зразок словникової стаття іменника).

Таблиця 2

Зразок словникової статті іменника

Abbreviation	English	Ukrainian	Abbreviation	English	Ukrainian
<i>m</i>	<i>maculine</i>	чоловічий рід	<i>Dpl</i>	<i>Dative plural</i>	давальный відмінок одн.
<i>f</i>	<i>feminine</i>	жіночий рід	<i>As</i>	<i>Accusative singular</i>	знахідний відмінок одн.
<i>n</i>	<i>neuter</i>	середній рід	<i>Apl</i>	<i>Accusative Plural</i>	знахідний відмінок мн.
<i>s</i>	<i>singular</i>	однина	<i>Is</i>	<i>Instrumental singular</i>	орудний відмінок одн.
<i>pl</i>	<i>plural</i>	множина	<i>Ipl</i>	<i>Instrumental plural</i>	орудний відмінок мн.
<i>Ns</i>	<i>Nominative singular</i>	називний відмінок одн.	<i>Ls</i>	<i>Locative singular</i>	місцевий відмінок одн.
<i>Npl</i>	<i>Nominative plural</i>	називний відмінок мн.	<i>Lpl</i>	<i>Locative plural</i>	місцевий відмінок мн.
<i>Gs</i>	<i>Genitive singular</i>	родовий відмінок одн.	<i>Vs</i>	<i>Vocative singular</i>	кличний відмінок одн.
<i>Gpl</i>	<i>Genitive plural</i>	родовий відмінок мн.	<i>Vpl</i>	<i>Vocative plural</i>	кличний відмінок мн.
<i>Ds</i>	<i>Dative singular</i>	давальный відмінок одн.			

wad *n* **1.** жмут *m* (of soft material, e. g. of wool, cotton wool) Gs, As –та; Ds –ту; Is –том; Ls (на, у/в) –ті; Vs –те; Npl, Vpl –ти; Gpl –тів; Dpl –там; Apl –ти; Ipl –тами; Lpl (на, у/в) –тах; Vs –те; **a ~ of cotton wool** жмут вати; **2.** тампон *m*; Gs –на; Ds –нові; As тампон; Is –ном; Ls (на, у/в) –ні; Npl, Apl –ни; Gpl –нів; Dpl –нам; Ipl –нами; Lpl (на, у/в) –нах; Vpl –ни; **3.** пака *f* (of smth fold or held together) Gs –ки; Ds паці; As –ку; Is –кою; Ls (на, у/в) паці; Vs –ко; Npl –ки; Gpl пак; Dpl –кам; Apl –ки; Ipl –ками; Lpl (на) –ках; **a ~ of paper** –ка паперу; **a ~ of bank notes** –ка банкнотів **a ~ of forms** –а формулярів; ♦ **to shoot one's** ~ тринькати гроші (to waste money).

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Системно сформульована модель навчального «Англо-українського словника для користувачів-іноземців» спирається на авторську концепцію добору, формування й лінгвістичної інтерпретації лексикографічного матеріалу. Запропонований комунікативно зорієнтований підхід до двомовної навчальної лексикографії усуне суперечності, що часто виникають у методології та практиці словникової роботи, і зменшить труднощі при вивченні відмінювання дієслів та іменників української мови англійськими іноземцями-початківцями.

Джерела та література

1. Вінницька В. М. Українська мова: практичний курс граматики для студентів-іноземців / В. М. Вінницька, Н. П. Плющ. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2002. – 272 с.
2. Йонгджу Джонг. Лінгвопрагматичні засади створення словника української мови для іноземців : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Джонг Йонгджу. – К., 2011. – 22 с.
3. Українська мова для іноземних студентів : навч. посіб. / Н. О. Лисенко, Р. М. Кривко, Є. І. Світлична, Т. П. Цапко. – К. : Центр учб. л-ри, 2010. – 240 с.
4. Bekh O. Ukrainian : A Complete Course for Beginners / O. Bekh. – Chicago : NTC, 1997. – 308 p.
5. Niniows'kyi W. Ukrainian-English and English-Ukrainian Dictionary / W. Niniows'kyi. – Edmonton, Alberta : Ukrainian Book Store, 1985. – 679 p.

Гороть Евгения, Малимон Леся. Лексикографическая концепция «Англо-украинского словаря для англоязычных студентов-иностранцев». Статья посвящена анализу принципов составления учебного «Англо-украинского словаря для англоязычных студентов-иностранцев». Рассмотрены методы описания семантической парадигмы слов и принципы их лексикографической репрезентации. Обосновывается исходная позиция необходимости учета традиционных лингвистических и лексикографических подходов национального языкознания в грамматическом описании слова, однако подчеркиваются особенности учебной лексикографии, основывающейся на неродственных или разнотипных языках. Лингвистическая компетентность лексикографа объединяется в таких случаях с дидактической целесообразностью и эффективностью обучения, мотивированных уровнем знания языка и ментальностью пользователей словаря. Названные принципы определили критерии отбора реестровых слов. Основной принцип отбора – частотность в речи. Проанализированы особенности лексикографического описания разных частей речи (имени существительного, глагола, прилагательного, местоимения, имени числительного). Исследование принципов лексикографического описания языковых единиц позволит составить «Англо-украинский словарь для начинающих англоязычных студентов-иностранцев».

Ключевые слова: словарь, функции словаря, предназначение словаря, учебный словарь, авторская лексикографическая модель словаря.

Horot Yevheniya, Malimon Lesiya. Lexicographical Conception of the «English-Ukrainian Dictionary for English Speaking Foreign Students». The article focuses on the analysis of principles of compiling the teaching «English-Ukrainian dictionary for English speaking foreign students». The description of semantic paradigm of words and the principles of their representation are treated. The authors substantiate the necessity of taking into account the traditional linguistic and lexicographical approaches of national linguistics to the grammatical description of a word and at the same time the emphasis on the peculiarities of teaching lexicography which is based on the non-kindred languages is laid on. In such cases lexicographer's linguistic competence is united with didactic expediency and effectiveness of teaching which are motivated by the level of language knowledge and the mentality of dictionary users. The above mentioned principles determined the criteria of selection of entry words. The main principle of selection is frequency of these words in speech. Models of description of different parts of speech (verbs, nouns, adjectives) are offered. Suggested principles of lexicographical description of language units will enable to compile an English-Ukrainian dictionary helpful English speaking foreign students who are just beginning to learn Ukrainian as a foreign language.

Key words: dictionary, dictionary functions, dictionary purpose, teaching dictionary, author's lexicographical model of a dictionary.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2014 р.